

Gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*) in De Wieden

T. de Groot

Het bevestigen van vermoedens kan een aangename bezigheid zijn. Vooral als de werkelijkheid nog fraaier uitpakt dan je veronderstellingen.

In 1996 heb ik voor Natuurmonumenten een aantal deelgebieden binnen De Wieden geïnventariseerd op het voorkomen van libellen. De lange traditie van NJN-voorjaarskampen bij Dwarsgracht had al veel interessante libellenwaarnemingen opgeleverd, waaronder de Bruine korenbout (*Libellula fulva*) en de Gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*). Bekend was inmiddels dat je 'eind mei altijd wel zo'n vijf à tien Gevlekte witsnuitlibellen per dag kon tegenkomen' (Achterkamp, 1994), vooral ten zuiden van Dwarsgracht. Deze soort is zeldzaam in Nederland en staat als bedreigd op de Nederlandse Rode Lijst (Wasscher, in prep.). Ook in de omringende landen gaat het slecht met *L. pectoralis*, de status varieert daar van bedreigd tot uitgestorven (De Knijf & Anselin, 1996).

Toen ik dan ook op 5 juni 1996, een veelbelovende zonnige warme dag, de beschikking kreeg over een kano, ging mijn eerste tocht naar Dwarsgracht. Hoe groot zou de populatie van de Gevlekte witsnuitlibel aldaar zijn en zou de soort op meerdere plaatsen binnen De Wieden voorkomen?

Dwarsgracht

Ten zuiden van Dwarsgracht duwde ik me door een smalle zijslot naar een plas waar in voorgaande jaren enkele Gevlekte witsnuitlibellen warenesignaleerd. Deze beschutte plas was begroeid met Kransvederkruid, Gedoorn d hoornblad en plukken Krabbescheer. Langs de oever stond onder andere Pluimzegge, Moerasvaren, Riet, evenals Gagel en struikgewas. De plas bleek op een grillige manier via versmallingen en verbredingen dood te lopen op een mooi stukje trilveen. Verspreid groeiden Kleine lisdodde en Riet in het water en dreven er bladeren van Witte waterlelie, Gele plomp en enkele fonteinkruidsoorten. Groot blaas-

jeskruid ontbrak evenmin. Laagveenmoeras op haar best. Om het paradijselijke te relativeren: er dreef ook algenflab.

Dit geheel ziende was ik op mijn hoede. Een half uur later stonden er 19 mannetjes en vier tandems van de Gevlekte witsnuitlibel op mijn veldkaart. Bij een tweede bezoek op 17 juni vlogen er in totaal 40 mannetjes op drie trajecten van vijftig meter. Ongelooflijke aantallen voor een soort die elders in Nederland schaars is – de laatste jaren worden er meestal niet meer dan een tot vier individuen tezamen gezien.

Met oude waarnemingsplekken en het druk bezette biotoop in Dwarsgracht in het achterhoofd heb ik in de maand juni in enkele andere deelgebieden van De Wieden gerichte speurtochten gehouden per kano. Dit leverde zes vindplaatsen op, waarvan drie buiten Dwarsgracht: één in de Schinkellanden, één bij Zandgracht (beide gebieden liggen westelijk van Belt-Schutsloot en één in Kerkgracht (ten zuiden van Wanneperveen). De aantallen varieerden tussen de vijf en negen.

Biotoop in De Wieden

Hoe ziet nu het biotoop van de Gevlekte witsnuitlibel in De Wieden er uit? De vindplaatsen worden gekarakteriseerd door helder water met een beschutte ligging. Daarnaast lijken verspreid in het water groeiende langstengelige planten als Riet of Kleine lisdodde noodzakelijk te zijn, evenals drijvende waterplanten (bijvoorbeeld Witte waterlelie). Soms is ook Krabbescheer aanwezig en meestal ondergedoken watervegetatie in de vorm van Kransvederkruid, Gedoorn d hoornblad, Groot blaasjeskruid. Zo vlogen bij de grootste vindplaats ten zuiden van Dwarsgracht een vijftiental mannetjes heen en weer boven een dik pakket van Kransvederkruid en Gedoorn d hoornblad. Vermoedelijk worden hierin de eitjes afgezet, maar helaas heb ik geen ei-afzettende tandems waargenomen. De pH-waarde van de wateren varieerde van 7,2 tot 8,05; de EGV-waarde van 452 tot 582.

Doordat mijn eerste bezoekeronde aan Dwarsgracht nogal laat was heb ik zelf geen exuviae gevonden. Echter, eerder in 1996 waren al exuviae ontdekt, evenals enkele uitsluitende mannetjes op rietstengels (schrift. meded. R. Ketelaar en B. Achter-

kamp). De vindplaatsen van deze exuvia's weken enigszins af van de door mij gevonden vliegplaatsen. Er werden bijvoorbeeld larvenhuidjes gevonden in een beschut liggende krabbescheersloot en langs een recent omgewoelde vrij kale oever van een sloot die weliswaar verder een rijke oevervegetatie en watervegetatie had. Het is onduidelijk of dit suboptimale biotopen zijn of karakteristieke voortplantingsplaatsen van de Gevlekte witsnuitlibel.

Vragen

Er zijn nog vele vragen te beantwoorden: wat is de oorzaak dat de Gevlekte witsnuitlibel in de rest van Nederland slechts sporadisch voorkomt? Je zou verwachten dat er meer plaatsen zijn die beantwoorden aan de biotoopeisen van deze soort. Verder is het onduidelijk waarom *L. pectoralis* plotseling van sommige vindplaatsen verdwijnt. Zo werden er in 1983 in de Peel enkele tientallen imago's gezien (Claessens, 1989) in een zuur (pH 3,7 - 3,9) en redelijk voedselarm ven. Enkele jaren later bleek de soort geheel verdwenen te zijn, terwijl de omstandigheden van het ven niet veranderd leken. Is dit een voorbeeld van normale fluctuatie of is er iets veranderd aan de verlandingszones in heideplassen en vennen waar de soort tot in de tachtiger jaren voorkwam? Het laatste woord over de Gevlekte witsnuitlibel is dus nog niet gezegd. Dit geldt ook voor het voorkomen in De Wieden. Gezien het biotoop van deze witsnuit en de verspreiding binnen De Wieden vermoed ik dat ook andere delen van dit laagveenmoeras bevolkt worden door deze zeldzame libel. Misschien dat gespeur in de komende jaren dit kan bevestigen.

Tieneke de Groot
Simon Bolivarstraat 89
3573 ZK Utrecht

Literatuur

- ACHTERKAMP, B., 1996. 'Libellen in De Wieden'. Libellennieuwsbrief jaargang 4, nummer 5.
CLAESSENS, S., 1989. '25 jaar libellenonderzoek in hoogveengebied de Peel'. Staatsbosbeheer, Roermond.
KNIJF, G. DE & A. ANSELIN, 1996. Een gedocumenteerde Rode Lijst van de libellen van Vlaanderen. Mededelingen van het instituut voor Natuurbehoud, nr. 4: 1-90.

Boek besprekingen

De Knijf, G. & A. Anselin, 1996. Een gedocumenteerde Rode lijst van de libellen van Vlaanderen. Uitgave: Instituut voor Natuurbehoud, Brussel (i.s.m. de Libellenwerkgroep Gomphus). 1-90. Te bestellen bij: Instituut voor Natuurbehoud, t.a.v. de Bibliotheek, Kliniekstraat 25, B-1070 (prijs Bfr 450.-).

In dit mooi geïllustreerde en met fraaie kleurenfoto's uitgevoerde boek worden alle soorten die op de Rode lijst van Vlaanderen staan uitgebreid besproken. De vaststelling van de categorieën is gebaseerd op de huidige zeldzaamheid en een vergelijking in het relatieve voorkomen van waarnemingen van de soorten uit de periode 1940-'65 en 1990-'95. De matrix waarmee de soorten in de verschillende categorieën worden ingedeeld lijkt grotendeels op de Nederlandse indeling. Dit geldt met name voor de indeling van de meest bedreigde (uitgestorven, met uitsterven bedreigde, bedreigde en kwetsbare) soorten. Op de Rode lijst staan 35 soorten: 60% van de Vlaamse libellensoorten. In het boek wordt verder aandacht besteed aan de meest bedreigde biotopen voor libellen met daarin een bespreking van de maatregelen voor bescherming en beheer daarvan. Aan het einde van het werk worden de Vlaamse Rode lijst met die van omliggende landen besproken.

Vergeleken met de Nederlandse situatie komen in Vlaanderen meerdere bij ons niet bedreigde laagveensoorten en soorten van heidevennen op de Rode lijst voor. Een soort als bijvoorbeeld de Grote roodoogjuffer (*Erythromma najas*) valt bij hen in de categorie 'kwetsbaar'! Met name voor mensen die in Nederland bij de laagveengebieden wonen lijkt dit haast aan het onmogelijke te grenzen. Voor hen die de situatie van de zandgronden in Noord-Brabant en Limburg kennen is het niet heel verbazend. Door de recente vooruitgang van de Kanaaljuffer (*Cercion lindenii*) en de Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*) zijn dit de enige twee soorten die in de categorie 'onvoldoende gekend' vallen. Al met al een zeer fraai en goed geschreven boek.

Marcel Wasscher

Martens, A., 1996. Die Federlibellen Europas. Neue Brehm-Bücherei 626: 1-149. Prijs DM 39.90. Informatie bij: Spektrum Akademischer Verlag, Vangerowstr. 20, D 69115 Heidelberg, Duitsland. In Nederland o.a. te verkrijgen bij Societas Internationalis Odonatologica (SIO), postbus 256, 3720 AG Bilthoven.

Met dit boek wordt een nieuwe Duitstalige serie over libellen gestart. De spits wordt afgebeten door Andreas Martens uit Braunschweig, met een fraai boek over de breedscheenjuffers (*Platycnemididae*) van Europa en het Middellandse Zee-gebied. In Noordwest-Europa komt er van deze groep slechts één soort voor, in het Middellandse Zee-gebied wordt dit aangevuld met zes soorten en twee ondersoorten. Het zwaartepunt van het boek ligt op de ecologie en gedragsbiologie en wordt aangevuld met wetenswaardigheden over verspreiding en taxonomie. In het eerste deel worden gegevens van al de breedscheenjuffers besproken. In het tweede deel wordt gedetailleerd ingegaan op de levensstadia van 'onze' Blauwe breedscheenjuffer *Platycnemis pennipes*, de soort waaraan in Europa verreweg het meeste onderzoek is verricht. Het boek vat veel kleine, in de literatuur verspreid staande, publicaties samen en dit wordt met name in het tweede deel aangevuld met ervaringen uit het eigen onderzoek van de auteur. Het is een boeiend boek geworden, waarin niet alleen de tot nu toe bekende kennis over deze familie staat samengevat, maar ook de in de toekomst op te vullen lacunes worden aangegeven. Interessant is bijvoorbeeld dat de individuen die later in het seizoen uitstluipen, bij deze soort kleiner zijn.

Marcel Wasscher

SUHLING, F. & O. MÜLLER, 1996. Die Flussjungfern Europas - Gomphidae. Die neue Brehm-Bücherei 628: 1-237. Prijs DM 39.90. Informatie bij: Spektrum Akademischer Verlag, Vangerowstr. 20, D 69115 Heidelberg, Duitsland. In Nederland o.a. te verkrijgen bij Societas Internationalis Odonatologica (SIO), postbus 256, 3720 AG Bilthoven.

In het tweede boek uit de serie worden de rombouten (*Gomphidae*) van Europa, Voor-Azië en Noord-Afrika besproken. Zeer degelijk en mooi geïllustreerd passeren in tek-

sten en grafieken de levenscycli van de verschillende *gomphiden* de revue. Hoewel een deel van de gegevens al eerder is gepubliceerd of gepresenteerd, is een bundeling als deze zeer de moeite waard. Allereerst wordt ingegaan op de biologie van de rombouten, met name op de ecologie van de larven van enkele goed onderzochte soorten. Daarna worden alle soorten en ondersoorten uit dit deel van de wereld besproken: twintig in totaal. Daarbij zijn ook bijgewerkte areaalkaarten en recente veranderingen in de verspreiding van enkele soorten opgenomen. Er wordt bijvoorbeeld aangegeven dat recente toename van enkele soorten, zoals de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*), rond Braunschweig wel eens terug te voeren zou kunnen zijn op een daadwerkelijke stijging van de zomertemperatuur in de afgelopen decennia. Binnenkort komt alweer het derde deel in de serie uit, over de pantserjuffers en winterjuffers (*Lestidae*) van de hand van Reinhard Jödicke.

Marcel Wasscher

Studies on Iberian dragonflies, R. Jödicke (Ed.). Advances Odonatologica, Supplement 1. Ursus Scientific Publications, Bilthoven. 1-193. Te verkrijgen bij de Societas Internationalis Odonatologica (SIO), postbus 256, 3720 AG Bilthoven. Prijs f112.-.

Deze publicatie bestaat uit een bundeling van 19 Engels- en Duitstalige artikelen over één deel van Europa: het Iberisch schiereiland. De 37 schrijvers komen uit heel West-Europa: Spanje, Engeland, Frankrijk, Zwitserland, Duitsland, België en Nederland en de artikelen bestrijken vrijwel alle delen van Spanje en Portugal. Allerlei nieuwe inzichten staan in de teksten van de artikelen verweven. Zo bleek bijvoorbeeld bij onderzoek naar de libellenfauna van het uiterst noordwesten van Spanje dat daar *Ischnura elegans* in de kustmoerassen plaatselijk talrijk voorkomt. Dit in tegenstelling tot de tot nu toe geldende mening dat die soort eigenlijk alleen aan de zuidoostkant van de Pyreneeën voorkomt en in het noorden van Spanje geheel ontbrak. Verder komt in meerdere artikelen de kolonisatie van *Trithemis annulata* tot uiting: de eerste waarnemingen van de soort werden in 1978 in

het zuiden van Spanje gedaan, waarna ze oprukte langs de kust van de Atlantische en Middellandse Zee; in 1988 bereikte hij de voet van de (zuidoostelijke) Pyreneeën waarna in 1994 de eerste Franse waarnemingen volgde. Naast vele faunistische gegevens, passeren maar ook allerlei andere wetenswaardigheden de revue. De eerste waarnemingsdata blijken in het zuiden van het Iberisch schiereiland vroeg te vallen: in maart zijn daar bijvoorbeeld 21 libellensoorten gezien, waaronder zelfs soorten die bij ons als typische najaarssoorten gelden zoals *Aeshna mixta*. Verder bijvoorbeeld notities over waarnemingen in watertjes van zeer kleine individuen van *Calopteryx haemorrhoidalis* en *Orthetrum coerulescens* vlak langs de Portugese kust. Op de voorkant van het boek staat de eerste gepubliceerde kleurenfoto van *Sympetrum sinaiticum tarraconense*. Waarnemingen van deze pas zeer recent beschreven Europese ondersoort komen hier en daar ter sprake. Kortom: deze bundeling van artikelen is een uiterst interessant geheel geworden, met name voor diegene die Spanje of Portugal eens denkt te bezoeken en wil weten waar nog interessant onderzoek naar kan worden gedaan. Aan het uiterlijk van het boek is niet zo mooi dat er geen consequente lay-out is gehanteerd. Verder is de relatief hoge prijs een nadeel.

Marcel Wasscher

Internationale zaken: Symposium Slovenië

Eens in de twee jaar wordt er een internationaal libellensymposium gehouden. Dit jaar zal het in Slovenië plaatsvinden. Dit is de noordelijkste deelrepubliek van de landen van het voormalige Joegoslavië; een land waar de oorlog nauwelijks heeft gewoed. De symposiumplaats is Maribor, een tegen de Oostenrijkse grens gelegen stad in een midden-gebergte. De organisator is Mladen Kotarac, voor enkele van de Nederlandse libellenwaarnemers geen onbekende, enthousiaste libellenecoloog. Op een internationaal symposium als deze komt een zeer divers geheel van libellen-

werkers van over de gehele wereld samen. Taxonomen, fysiologen, ecologen en natuurlijk ook mensen die het gewoon leuk vinden om naar libellen te kijken zijn aanwezig. Het grootste deel van het dagprogramma bestaat uit lezingen. Niet iedereen zal alle gepresenteerde onderwerpen even interessant vinden, maar soms kan het je toch nieuwe ideeën aanreiken uit een hoek waarvan je het nooit verwacht zou hebben. Daarnaast biedt een plaats als deze een goede mogelijkheid om ideeën uit te wisselen met mensen die gelijkgestemd onderzoek doen, maar dan aan de andere kant van de wereld. Doorgaans komen er zo tussen de 100 en 200 deelnemers waarbij gezelligheid en excursies ook een belangrijk onderdeel van zo'n symposium zijn.

Het symposium wordt gehouden van 13 tot 18 juli 1997. Opgave voor het Symposium moet het liefst zo snel mogelijk geschieden, maar later opgeven behoort ook tot de mogelijkheden, waarbij er echter een kans is dat je naam niet in de deelnemerslijst van het programmaboekje verschijnt. Kosten van deelname zijn ongeveer f130.-, doch studenten kunnen korting krijgen op dit bedrag. Partners (of andere mensen die niet met het wetenschappelijke gedeelte mee doen) betalen f35.-. Voor goedkope overnachting zijn er twee mogelijkheden: een camping (5 km ten westen van de stad, met elk uur een busverbinding) en een jeugderberg (2 km van het centrum, met drie maal per uur een busverbinding). Overnachtingen op beide plaatsen kosten ongeveer f17.- per nacht. Hotelaccommodatie begint daarna bij de f25.- pppn. Voor vragen kan je terecht bij:

Mladen Kotarac, Antoliciceva 1, SI-2204 Miklavz na Dravskem polju, Slovenia.
(e-mail mladen.kotarac@guest.arnes.si).
Je kunt ook op internet kijken:
<http://www2.arnes.si/guest/mbsodonad1/16e.html>.

Dichterbij zou je bij ondergetekende iets meer informatie kunnen krijgen. Het zou leuk zijn als we er met een kleine Nederlandse delegatie aanwezig kunnen zijn.

Marcel Wasscher,
Minstraat 15bis
3582 CA Utrecht
030-2517881